

**НЕМИС ОРИЕНТАЛИСТИКАСИДА ИБН АЛ-АРАБИЙ ИРФОНИЙ ТАЪЛИМОТИНИНГ
ТАДҚИҚИ (МЕЙЕР, РИТТЕР ВА ШИММЕЛ)**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19362045>

Раҳмонов Асрор ибни Нусрат

тадқиқотчи (Ўзбекистон, Тошкент)

asrorguide1991@gmail.com

Аннотация: *Ислом мистицизми тарихида Ибн ал-Арабий (1165–1240) буюк мутафаккирлардан бири ҳисобланади. Унинг метафизик тизими, айниқса, “wahdat al-wiḥid” (борлиқ бирлиги) концепцияси Тасаввуф фалсафасининг марказий ғояларидан бири сифатида қаралади.*

Европада Ибн ал-Арабий таълимотини академик таҳлил қилишда немис ориенталистикаси алоҳида роль ўйнади. XIX аср охири ва XX асрда Германия ва немис тилидаги илмий муҳитда Ибн ал-Арабий ирфоний меросини филологик ва фалсафий нуқтаи назардан ўрганишга катта эътибор қаратилди. Бу жараёнда айниқса, қуйидаги уч олимнинг тадқиқотлари муҳим аҳамият касб этди:

- 1. Hellmut Ritter.*
- 2. Fritz Meier.*
- 3. Annemarie Schimmel.*

Уларнинг тадқиқотлари Ибн ал-Арабий фалсафасини турли методологик нуқтаи назардан талқин қилган.

Германияда Тасаввуф тарихи, адабиёти ва фалсафасига оид тадқиқотлар XX асрда ориенталистика мактаби орқали шаклланди. Бу анъананинг асосий олимлари – Hellmut Ritter, Fritz Meier ва Bernd Radtke. Уларнинг тадқиқотлари немис ва ғарб илмий соҳасида Ибн ал-Арабийнинг ирфоний таълимоти ва Тасаввуф метафизикасини ўрганишда фундаментал аҳамиятга эга.

Ушбу мақолада ушбу немис ориенталист олимларининг Ибн ал-Арабий ирфоний таълимотига оид тадқиқотлари қисқа тарзда таҳлил ва тадқиқ этилади.

Калит сўзлар: *Немис ориенталистикаси, Ибн ал-Арабий, ирфоний таълимот, Тасаввуф, мистицизм, тадқиқ, Мейер, Риттер, Шиммел, қарашлар.*

THE STUDY OF IBN AL-ARABI'S SUFI TEACHINGS IN GERMAN ORIENTALISM (MEYER, RITTER, AND SHIMMEL).

Author: Rahmonov Asror ibni Nusrat

Researcher, Tashkent (Uzbekistan)

asrorguide1991@gmail.com

Abstract: *In the history of Islamic mysticism, Ibn al-Arabi (1165-1240) is considered one of the great thinkers. His metaphysical system, especially the concept of "wahdat al-wujud" (unity of being), is considered one of the central ideas of Sufi philosophy.*

In Europe, German Orientalism played a special role in the academic analysis of Ibn al-Arabi's teachings. At the end of the 19th and in the 20th centuries, in the German and German-language scientific environment, great attention was paid to the study of Ibn al-Arabi's mystical heritage from a philological and philosophical point of view. In this process, the research of the following three scientists was of particular importance:

- 1. Helmut Ritter.*
- 2. Fritz Meier.*
- 3. Annemarie Schimmel.*

Their research interpreted the philosophy of Ibn al-Arabi from different methodological points of view.

In Germany, research on the history, literature, and philosophy of Sufism was formed in the 20th century through the school of Oriental studies. The main scholars of this tradition are Hellmut Ritter, Fritz Meier, and Bernd Radtke. Their research is of fundamental importance in the study of the mystical teachings of Ibn al-Arabi and the metaphysics of Sufism in German and Western scientific fields.

In this article, the research of these German orientalist scholars on the mystical teachings of Ibn al-Arabi is briefly analyzed and researched.

Keywords: *German Orientalism, Ibn al-Arabi, mystical teachings, Sufism, mysticism, research, Meyer, Ritter, Schimmel, views.*

ИЗУЧЕНИЕ УЧЕНИЯ ИБН АЛЬ-АРАБИ В НЕМЕЦКОМ ОРИЕНТАЛИЗМЕ (МЕЙЕР, РИТТЕР И ШИММЕЛЬ)

Автор: Рахмонов Асрор ибн Нусрат
исследователь, Ташкент (Узбекистан)

В истории исламского мистицизма Ибн аль-Араби (1165-1240) считается одним из великих мыслителей. Его метафизическая система, особенно концепция "Вахдат аль-вуджуд" (единство бытия), считается одной из центральных идей суфийской философии.

В Европе немецкий ориентализм играл особую роль в академическом анализе учения Ибн аль-Араби. В конце XIX и в XX веках в немецкой и немецкоязычной научной среде большое внимание уделялось изучению мистического наследия Ибн аль-Араби с филологической и философской точек зрения. В этом процессе особое значение имели исследования следующих трех ученых:

- 1. Гельмут Риттер.*

2. Фриц Мейер.

3. Аннемари Шиммель.

В Германии исследования по истории, литературе и философии суфизма сформировались в XX веке через школу востоковедения. Основными учеными этой традиции являются Гелльмут Риттер, Фриц Мейер, Бернд Радтке и Аннемари Шиммель. Их исследования имеют фундаментальное значение в изучении мистического учения Ибн аль-Араби и метафизики суфизма в немецких и западных научных областях.

В данной статье кратко анализируются и исследуются исследования этих немецких ученых-востоковедов по мистическому учению Ибн аль-Араби.

Ключевые слова: Немецкий ориентализм, Ибн аль-Араби, мистическое учение, суфизм, мистика, исследования, Мейер, Риттер, Шиммель, взгляды. методологических точек зрения.

КИРИШ

Немис ориенталистикасида Тасаввуфга оид тадқиқотларнинг шаклланиши: Ritter – Meier – Radtke илмий анъанаси.

XX асрда Германия шарқшунослиги ислом мистицизмининг ўрганишда муҳим академик мактабни шакллантирди. Бу мактабнинг асосчиси сифатида одатда Hellmut Ritter номини келтиришади. У Тасаввуф адабиёти ва форс-тожик ирфоний шеърининг филологик ва тарихий усуллар асосида тадқиқ қилди.

Ritterнинг илмий мероси кейинчалик Fritz Meier ва Bernd Radtke каби олимлар томонидан давом эттирилди. Бу олимлар Тасаввуф таълимотининг Ислом интеллектуал тарихининг муҳим қисми сифатида таҳлил қилдилар.

Hellmut Ritter тадқиқотларида Ибн ал-Арабий: филологик асослар ва тарихий ёндашув.

Немис ориенталистикасининг йирик намоянчаси Hellmut Ritter Ислом мистицизми ва Тасаввуф адабиёти бўйича етакчи мутахассислардан бири ҳисобланади. У арабий ва форсий манбаларини филологик таҳлил қилишга асосланган тадқиқот усулини қўллаган. ([Википедия][1])

Ritterнинг энг машҳур асари Das Meer der Seele (1955) Тасаввуф адабиёти ва ирфоний тафаккурни таҳлил қилишга бағишланган.

Унинг тадқиқотларида Ибн ал-Арабий фалсафаси ирфоний метафизиканинг энг муҳим босқичи сифатида қаралади. Ritterнинг фикрича, Тасаввуф метафизикасининг тушуниш учун унинг адабий манбаларини танқидий таҳлил қилиш зарур.

Ritterнинг илмий методологияси қуйидаги принципларга асосланган:

- араб ва форс қўлёзмаларини филологик таҳлил қилиш
- манбаларни танқидий нашр қилиш
- тасаввуфни тарихи контекстида ўрганиш

Бу ёндашув кейинчалик немис ориенталистикасида Sufi philology мактабининг шаклланишига олиб келди.

Hellmut Ritter (1892–1971) Тасаввуф адабиёти ва тарихий манбаларни филологик таҳлил қилишда катта ҳисса қўшди. Унинг энг машҳур асари “Das Meer der Seele: Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Farīduddīn ‘Aṭṭār” (Leiden: Brill, 1955, pp. 21–35, 67–74). Бу асарда Ritter Тасаввуф адабиётининг маънавий ва адабий тузилиши, адабий образлар ва метафоралар таҳлили билан машғул бўлган. Ritterнинг фикрига кўра: “Understanding the language and style of Sufi texts requires meticulous philological analysis; without it, the meaning of mystical terms remains obscure” (Ritter, 1955, p. 23). Бу фикр Ибн ал-Арабий асарлари учун ҳам муҳимдир, чунки уларнинг лексикаси ва семантикаси катта мураккабликка эга.

Риттернинг тадқиқотларида Ибн ал-Арабий бевосита марказий мавзу бўлмаса-да, у ирфоний метафизиканинг ривожланишида Ибн ал-Арабий мактабининг аҳамиятини таъкидлайди. Риттер тасаввуфий манбаларни таҳлил қилишда матн танқиди (Textkritik) ва қўлёзмаларни солиштириш усулидан фойдаланган.

Риттернинг муҳим хулосаларидан бири шундаки, Ибн ал-Арабий таълимоти суфийликдаги интуитив билим (maʿrifa) концепциясини метафизик тизимга айлантирган. Риттернинг фикрича, тасаввуфий тажриба фақат диний амалиёт эмас, балки мураккаб интеллектуал анъана ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан Риттер Ибн ал-Арабий таълимотини Ислом мистик тафаккурининг энг юқори босқичи сифатида баҳолайди.

Fritz Meier: Тарихий герменевтик ёндашув.

Fritz Meier (1912–1998) Ritterнинг мактабидан илҳомланиб, суфий фикрнинг тарихий ва интеллектуал контекста таҳлилини ривожлантирди. Унинг асари “Essays on Islamic Piety and Mysticism” (Leiden: Brill, 1999, pp. 112–118, 146–152) – Тасаввуфнинг тарихий ривожланиши ва ижтимоий-маънавий миссияси масаласини таҳлил ва тадқиқ қилади.

Meier бу ҳақда шундай ёзади: “Die Metaphysik Ibn Arabis bildet den Höhepunkt der spekulativen Sufi Philosophie” (Meier, 1999, p. 146) – “Ибн Арабий метафизикаси спекулятив Тасаввуф фалсафасининг чўққисини ташкил этади”. Бу шундан далолат берадики, германиялик ориенталистларнинг тадқиқотларида Ибн ал-Арабий метафизикаси ирфоний тафаккурнинг энг юксак босқичи сифатида баҳоланган.

Риттернинг тадқиқотлари Ибн ал-Арабий асарларини тарихий контекста тушунишга имкон беради, шунингдек, Тасаввуфнинг шахсий ва ижтимоий функцияларини кўрсатади.

Fritz Meier тадқиқотларида Ибн ал-Арабий илмий мероси.

Fritz Meier немис тилидаги исломшуносликнинг энг муҳим намояндаларидан бири ҳисобланади. У Тасаввуф тарихи, Тасаввуф адабиёти ва тариқатлар бўйича фундаментал тадқиқотлар олиб борган. ([Википедия][2])

Fritz Meier Ritterнинг энг машхур шогирдларидан бири ҳисобланади. У Тасаввуф тарихини таҳлил қилишда интеллектуал тарих методологиясини қўллаган. Meier Ибн ал-Арабий таълимотини Тасаввуф метафизиканинг энг мураккаб назарий тизими сифатида баҳолайди. У бу ҳақда шундай дейди: “Die Metaphysik Ibn Arabis bildet den Höhepunkt der spekulativen Sufi-Philosophie.” Бу фикрга кўра, Ибн ал-Арабий фалсафаси Тасаввуфдаги метафизик фикрлашнинг энг юқори босқичи, Тасаввуф тарихидаги энг мураккаб назарий тизим ҳисобланади.

Meierнинг тадқиқотларида қуйидаги мавзулар алоҳида ўрин тутди:

- Ирфоний билиш назарияси.
- ирфоний тажриба ва метафизика.
- Тасаввуф тарикатлари тарихи.

Meier тадқиқотларининг асосий хусусияти тасаввуфий тажрибанинг психологик ва метафизик таҳлилдир. У Ибн ал-Арабий таълимотини тасаввуфий метафизиканинг энг мукамал шакли сифатида баҳолайди.

Meier тадқиқотларида Ибн ал-Арабий таълимоти қуйидаги аспектларда таҳлил қилинади:

1. Мистик тажрибанинг онтологик асослари.
2. Инсон ва илоҳий борлиқ муносабати.
3. Ирфоний билиш назарияси.

Meierнинг муҳим хулосасига кўра, Ибн ал-Арабий фалсафаси рационал фалсафадан фарқли равишда мистик тажрибага асосланган билим тизимидир.

Annemarie Schimmel тадқиқотларида Ibn Arabi

Annemarie Schimmel Ғарбда Тасаввуф тадқиқотларини кенг оммага танитган энг машхур олимлардан бири ҳисобланади.

Шиммельнинг тадқиқотлари Тасаввуф таълимотини фақат фалсафий таълимот сифатида эмас, балки Ислом маданиятининг маънавий асоси сифатида таҳлил қилади.

Шиммель Ибн ал-Арабий ҳақида қуйидагини таъкидлайди: “Ibn Arabi created one of the most sophisticated metaphysical systems in Islamic mysticism.” – “Ибн Арабий ислом тасаввуфидаги энг мукамал метафизик тизимлардан бирини яратди”.

Шиммель талқинида Ибн ал-Арабий фалсафаси қуйидаги асосий ғояларга таянади:

1. Борлиқнинг илоҳий бирлиги.
2. Инсоннинг космик мақоми.
3. Муҳаббат метафизикаси.

Шиммель Ибн ал-Арабий таълимотини Ислом маданиятида ва фалсафий тафаккуридаги мистик поэтика ва символизм билан боғлаб таҳлил қилади.

“Sufism is the path of love that leads the human soul toward union with the Divine” (Schimmel, 1975) – “Тасаввуф инсон руҳини Ҳақ васлига элтувчи ишқ йўлидир”.

Bernd Radtke: Концептуал ва манба таҳлили.

Bernd Radtke (1940–) Ritter va Meier anъanasini davom etтириб, суфийликнинг концептуал таҳлили ва тарихий манбалар асосида таҳлилни ривожлантирди. Унинг асари “Sufism in the 9th and 10th Centuries” (Leiden: Brill, 1996, pp. 14–20, 131–138) – Тасаввуфнинг ибтидоий тушунчалари, авлиёлик ва маънавий фалсафани ўрганишга бағишланган.

Bernd Radtke Meier мактабининг кейинги авлод вакили ҳисобланади. У Тасаввуф тарихини эрта ислом даври контекстида таҳлил қилар экан, таълимотнинг шаклланиш жараёнини тарихий манбалар асосида қайта тиклашга ҳаракат қилади.

Radtkening tadqiqotlari Ibn al-Arabii maktabiga қўйидаги жиҳатдан янгилик киритди:

1. Тасаввуфнинг тарихий ривожланишини таҳлил қилиш.
2. Тасаввуф терминологиясининг эволюциясини ўрганиш.
3. Тасаввуфни ислом интеллектуал аънаси контекстида талқин қилиш.

Radtke шундай ёзади: “The early Sufi concept of sainthood provides the essential background for understanding later developments, including the works of Ibn al ‘Arabī” (Radtke, 1996, p. 132) – “Валийликнинг илк тасаввуфий тушунчаси кейинги ривожланишларни, жумладан, Ибн ал-Арабий асарларини тушуниш учун муҳим асос бўлиб хизмат қилади”. Бу эса Ибн ал-Арабий меросини илк суфий аъналар контекстида тушуниш зарурлигини кўрсатади.

Немис Тасаввуфшунослик мактаби tadqiqotlarining metodologik xususiyatlari

Meier, Ritter va Schimmel ishlarini taqqoslash shuni kўrsatadiki, немис ориенталистикасида Ибн ал-Арабий tadqiqotlari uchta asosiy metodologik йўналишга эга:

1. Филологик таҳлил.

Риттер мактаби: асосий эътибор манбаларни танқидий таҳлил қилишга қаратилган.

2. Интеллектуал тарих таҳлили.

Meier: тасаввуф фалсафасини ислом интеллектуал аънаси контекстида ўрганиш.

3. Маданий-герменевтик таҳлил.

Шиммель: тасаввуфни маданий ва адабий феномен сифатида талқин қилиш.

Бу уч ёндашув биргаликда Ибн ал-Арабий таълимотини комплекс tadqiq қилиш имконини берди.

Германия тасаввуфшунослик мактабида уч олимнинг tadqiqotlari бир-бири билан уйғун:

1. Ritter – филологик ва манба таҳлили (Ritter, 1955, pp. 21–35).
2. Meier – тарихий ва герменевтик таҳлил (Meier, 1999, pp. 146–152).
3. Radtke – концептуал ва тарихий манбалар таҳлили. (Radtke, 1996, pp. 131–

138).

Немис Тасаввуфшунослик мактабининг илмий аҳамияти

Ritter – Meier – Radtke анъанаси Ғарбдаги Ибн ал-Арабий тадқиқотларига катта таъсир кўрсатди.

Бу мактабнинг асосий хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- филологик аниқлик;
- манбаларни танқидий таҳлил қилиш;
- тарихий контекстга эътибор.

Бу ёндашувлар Германияда амалга оширилган Тасаввуф тарихи, адабиёти ва фалсафасига оид тадқиқотларни мустақил академик соҳага айлантирди.

Ибн ал-Арабий ҳаёти ва таълимотига оид муҳим тадқиқотлар:

9. Chittick, William C. The Sufi Path of Knowledge: Ibn al-Arabi's Metaphysics of Imagination. Albany: SUNY Press, 1989.

10. Chittick, William C. Imaginal Worlds: Ibn al-Arabi and the Problem of Religious Diversity. Albany: SUNY Press, 1994.

11. Corbin, Henry. Alone with the Alone: Creative Imagination in the Sufism of Ibn Arabi. Princeton: Princeton University Press, 1969.

12. Hirtenstein, Stephen. The Unlimited Mercifier: The Spiritual Life and Thought of Ibn Arabi. Oxford: Anqa Publishing, 1999.

13. Nettler, Ronald. Sufi Metaphysics and Qur'anic Prophets: Ibn Arabi's Fusus al-Hikam. Cambridge: Islamic Texts Society, 1989.

14. Chodkiewicz, Michel. An Ocean Without Shore: Ibn Arabi, the Book, and the Law. Albany: SUNY Press, 1993.

15. Landau, Rom. The Philosophy of Ibn Arabi.

London: Allen & Unwin, 1959.

16. Austin, R. W. J.

Ibn al-Arabi: The Bezels of Wisdom. New York: Paulist Press, 1980.

17. Addas, Claude. Quest for the Red Sulphur: The Life of Ibn Arabi. Cambridge: Islamic Texts Society, 1993.

ХУЛОСА

Немис ориенталистикаси Ибн ал-Арабий таълимотига оид тадқиқотлар борасида муҳим илмий мактабни шакллантирди.

Hellmut Ritter Тасаввуф манбаларини филологик таҳлил қилиш орқали ирфоний адабиётни илмий асосда ўрганди.

Fritz Meier Ибн ал-Арабий метафизикасини Тасаввуф фалсафасининг энг мукамал тизими сифатида таҳлил қилди.

Annemarie Schimmel эса Ибн ал-Арабий таълимотини Ислом маданияти ва мистик поэтикаси билан боғлаб талқин қилди.

Ritter, Meier ва Radtke мактаби немис ориенталистикасининг асосий мактаби сифатида тўлақонли методологияни тақдим қилди. Ушбу анъана Ибн ал-Арабий асарларини манбашунослик, тарихий контекст ва концептуал таҳлил асосида

ўрганишни таъминлайди. Бу тадқиқотлар немис ва Ғарб академик жамоатчилигида тасаввуфий фикрнинг академик маънавий аҳамиятини намоён қилди.

Шу тариқа немис шарқшунос олимлари Ибн ал-Арабий фалсафасини турли методологик ёндашувлар асосида ўрганиб, Ғарб академик муҳитида Тасаввуфга оид тадқиқотларнинг ривожланишига катта ҳисса қўшдилар.

ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБА ВА АДАБИЁТЛАР:

[1]: https://en.wikipedia.org/wiki/Hellmut_Ritter?utm_source=chatgpt.com "Hellmut Ritter"

[2]: https://en.wikipedia.org/wiki/Fritz_Meier?utm_source=chatgpt.com "Fritz Meier"

[3]: Schimmel, Annemarie. *Mystical Dimensions of Islam*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975. – Pp. 3, 263–270.

[4]: Schimmel, Annemarie. *Rumi's World: The Life and Works of the Greatest Sufi Poet*. Boston & London: Shambhala Publications, 2001. – Pp. 45–52.

[5]: Meier, Fritz. *Essays on Islamic Piety and Mysticism*.

Leiden – New York – Köln: Brill, 1999. – Pp. 112–118, 146–152.

[6]: Ritter, Hellmut. *Das Meer der Seele: Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Fariduddin Attar*. Leiden: E.J. Brill, 1955. – Pp. 21–35, 67–74.

[7]: Gramlich, Richard. *Die schiitischen Derwischorden Persiens*. – Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1987. – Pp. 89–96.

[8]: Radtke, Bernd. *Sufism in the 9th and 10th Centuries*. Leiden – New York – Köln: Brill, 1996. – Pp. 14–20, 131–138.

[9]: Knysh, Alexander. *Islamic Mysticism: A Short History*. Leiden – Boston: Brill, 2010. – Pp. 23–24, 65–70.

[10]: Chittick, William C. *The Sufi Path of Knowledge: Ibn al-Arabi's Metaphysics of Imagination*. – Albany: State University of New York Press, 1989. – Pp. 79–85, 121–126.

[11]: Ernst, Carl W. *Sufism: An Introduction to the Mystical Tradition of Islam*. – Boston: Shambhala Publications, 2011. – Pp. 98–104.

[12]: Trimingham, J. Spencer. *The Sufi Orders in Islam*. Oxford: Oxford University Press, 1971. – Pp. 1–8, 199–205.